

PRESKRBA LJUBLJANE Z MLEKOM

IDA GUŠTIN

Vprašanje preskrbe mest z mlekom se je obravnavalo dosedaj v naši državi le prav malo. Ljubljana se je začela intenzivneje baviti s tem problemom šele v zadnjem času in še to več ali manj zaradi dostave odnosno higijene pri producentih. Polemika se je vodila v dnevnem časopisju. Sedaj izhaja v Ljubljani celo »Slovenski mlekarški list«, po katerem se moremo poučiti, kaj bi bilo potrebno urediti in kako malo je prav za prav že urejenega. Tu tudi lahko vidimo, kakšne so razmere glede tega v drugih državah.

Aktualnost vprašanja preskrbe mesta z mlekom nam je popolnoma razumljiva, če pomislimo, da uživamo v večji ali manjši meri mleko od rojstva do smrti. Pri tem se začudimo, če pomislimo, kako malo je pri nas pravega zanimanja glede tega. Kako malo se Ljubljana interesira za mlekarstvo in kmetijstvo sploh, se vidi že iz tega, da ni mogoče dobiti nobene prave statistike. Dobimo sicer statistike živil, ki jih mesto potrebuje odnosno porabi, od kod in kako pridejo ta živila v mesto, za to se nihče ne briga, četudi je zelo važno.

Kontrolo po kvaliteti mleka, ki ga kmetice - mlekarice ali prekupci uvažajo v Ljubljano, izvršuje mestno tržno nadzorstvo skupaj s higienskimi zavodom, kjer se lahko prepričamo, da oskrbujejo producenti Ljubljano z mlekom, ki je včasih v manjši meri pomešano z vodo, huje pa je to, da premalo skrbe za pravilen dovoz s stališča higijene. Vsako jutro lahko vidimo na ljubljanskih ulicah, da način dostave mleka ni baš idealen. Na mnogih ročnih vozičkih in vozeh opazimo polne mlečne vrče med sočivjem in celo med kuretino. Na vozeh prelivajo mleko iz večjih posod v manjše, pri tem se pomeša mleku pogosto kajpada tudi oblak prahu, ki prihaja izpod metle cestnega pometalca.

Z mlekarstvom je v neposredni zvezi tudi živinoreja. Ker je glavni vir živinoreje ravno dobro in donosno mlekarstvo, je to edina kmetijska panoga, pri kateri posredno sodeluje tudi kmet sam.¹ Važnost tega vprašanja je postala za Ljubljano zelo velika po odloku ministrskega sveta 5. sept. 1935., s katerim je bila dne 1. aprila 1936. izvršena inkorporacija nekaterih sosednjih občin večinoma kmetskega značaja; kajti čisto kmetijski teritorij mesta Ljubljane, ki je obsegal do tedaj okoli 3000 ha, se je povečal za okoli 2500 ha plodnih njiv in travnikov.²

Ker nimamo stalne celoletne statistike, po kateri bi mogli ugotoviti variiranje količine mleka v posameznih letnih časih, skoro ni mogoče reči, kdaj je dovoz mleka v mesto večji, kdaj manjši. Pisec članka v »Slovincu«³ pravi, da imamo poplave mleka zlasti v oktobru, septembra, juniju in maju. Seveda je to mleko v tem času »redkejš«, to se pravi, da vsebuje manj hranilnih snovi, kajti sveža krma poveča količino in zmanjša njegovo kakovost, medtem ko suha krma v zimski dobi množino sicer zmanjša, a je zato mleko mnogo boljše in »gostejše«, ker vsebuje več tolšče.

¹ »Slovenski mlekarški list« I., št. 4, str. 63.

² »Kronika« II., št. 3, str. 232.

³ »Slovenec« 26. IV. 1936.

Moj namen pa ni, opisovati in razmotrivati, kako naj se mesto dobro preskrbi z mlekom, ali kako naj uredi, da bodo konsumenti in producenti zadovoljni, temveč le geografska proučitev razprostranjenosti vasi, ki pošiljajo mleko v mesto Ljubljano. Pri ravnateljstvu dohodarstvenega urada sem dobila podatke za 7 dni meseca novembra, in sicer za čas od 23. do 29. v letu 1936. To pa je edina podrobnejša statistika, ki jo imam; kajti, kakor sem že rekla, se Ljubljana ne briga za to, od kod je blago in kako je prišlo v mesto, njo zanima le njegova množina, ki jo ljubljanski želoдец konsumira. Seveda nam taki podatki za natančno proučitev nudijo premalo. Zaradi pomanjkljive statistike pa zlasti za posamezne vasi ni mogoče dognati, ali mlekarstvo pri nas nazaduje ali napreduje.

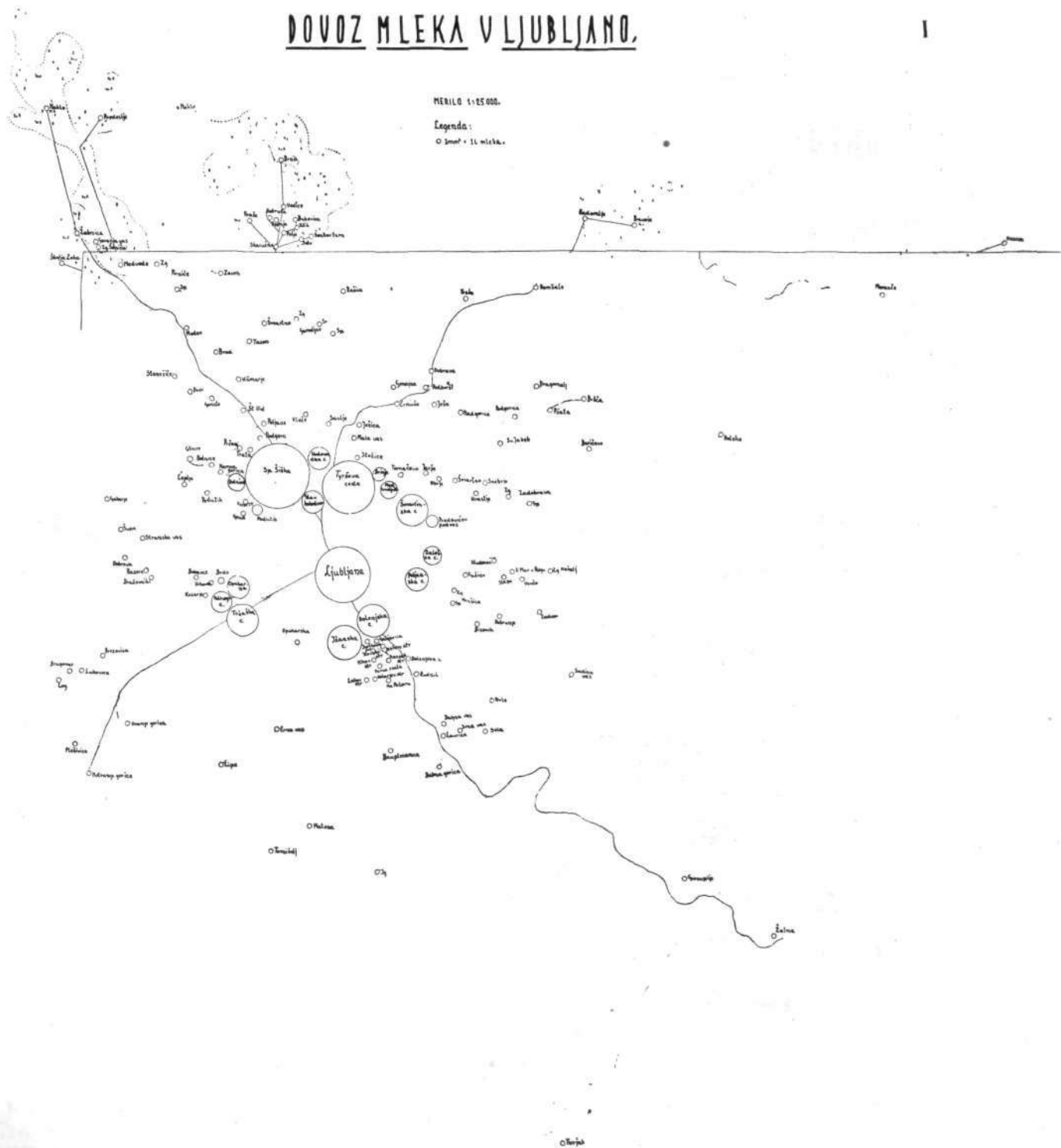
Popis mleka so na mitnicah, ki so postavljene ob mestni meji, napravili po tehle obrazcih: 1. tekoča številka, 2. ime producenta, 3. bivališče, 4. kmetovalec — številka legitimacije, 5. trgovec, prekupec, 6. zadržuga, 7. dnevna množina, 8. označba načina uvoza, t. j.: ročni voziček, voz s konjem, bicikel, tricikel, avto, železnica, tramvaj, nosi. Glede 3. in 4. točke naj omenim, da dobimo vtis netočnosti, ker popis navaja presenetljivo malo prekupcev. To pa se pojasnjuje na tale način: h kmetom se prištevajo vsi tisti, ki se izkažejo z legitimacijo, med njimi pa je po mnenju Obrsnela⁴ 40 % prekupcev. Svojo trditev utemeljuje s tem, da so se prekupci s tako legitimacijo lahko izkazali, da so kmetje. Ti prekupci pa najbrž vozijo poleg tujega tudi mleko iz lastnega hleva. Prav lepo bi bilo, če bi popis vseboval še število krav, ki jih pomolze tisti, ki preskrbuje Ljubljano z mlekom. Tako bi tudi lahko ugotovili kvaliteto živinoreje.

Kakor kaže ta popis, se s preskrbo Ljubljane z mlekom bavi 125 krajev: Bizovik, Dobrunje, Fužine, Sp. Hrušica, Zg. Hrušica, Sostro, Zadvor, Devica Marija v Polju, Zg. Kašelj, Sadina vas, Slape, Studenec, Vevče, Sp. Zadobrava, Bršča, Beričevo, Dolsko, Dragomelj, Hrastje, Jarše, Obrije, Sv. Jakob, Podgorica, Pšata, Sneberje, Šmartno, Tomačevo, Črnuče, Dobrava, Gor. Gameljne, Srednje Gameljne, Sp. Gameljne, Gmajna, Ježa, Ježica, Koseze, Moravče, Mala vas, Nadgorica, Podboršt, Prevoje, Radomlje, Rašica, Stožice, Šenkov turen, Trzin, Kleče, Koseze, Savlje, Brnik, Brod, Dvor, Dolnice, Glince, Guncle, Bukovica, Dobruša pri Vodica, Polje pri Vodica, Hraše, Medno, Naklo, Podgora, Poljane, Pržanj, Gor. Pirniče, Kamna gorica, Repnje, Skaručna, Stanežiče, Sp. Pirniče, Selo, Škofja Loka, Št. Vid, Šmartno pod Šmarno goro, Tacen, Trata, Utik, Vodice, Vižmarje, Zavrh, Ceplje, Podutik, Bokavce, Kozarje, Stranska vas, Šujca, Vrhovce, Draževniki, Dobrova, Gaberje, Razor, Dragomer, Brezovica, Log, Lukovica, Notranje gorice, Vnanje gorice, Podsmreka, Črna vas, Lipe, Hauptmanca, Babna gorica, Ižanska cesta in cela vrsta stradonov: Ilovški, Jeshor, Knezov, Mihov, Lahov stradon in Volarjev stradon, dalje Perucijeva cesta, Na požaru, Jurčkova pot, Dolenska cesta, Matena, Tomišelj, Ig, Predoslje, Pleši-

⁴ Obrsnel, dopisnik članka v »Slovincu« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.

DOVOZ MLEKA V LJUBLJANO,

1

vica, Grosuplje, žalna, Domžale, Medvode, Srednja vas, Zgor. Senica, Sora in žabnica.

Na osnovi zbranih podatkov sem izdelala štiri priložene karte.

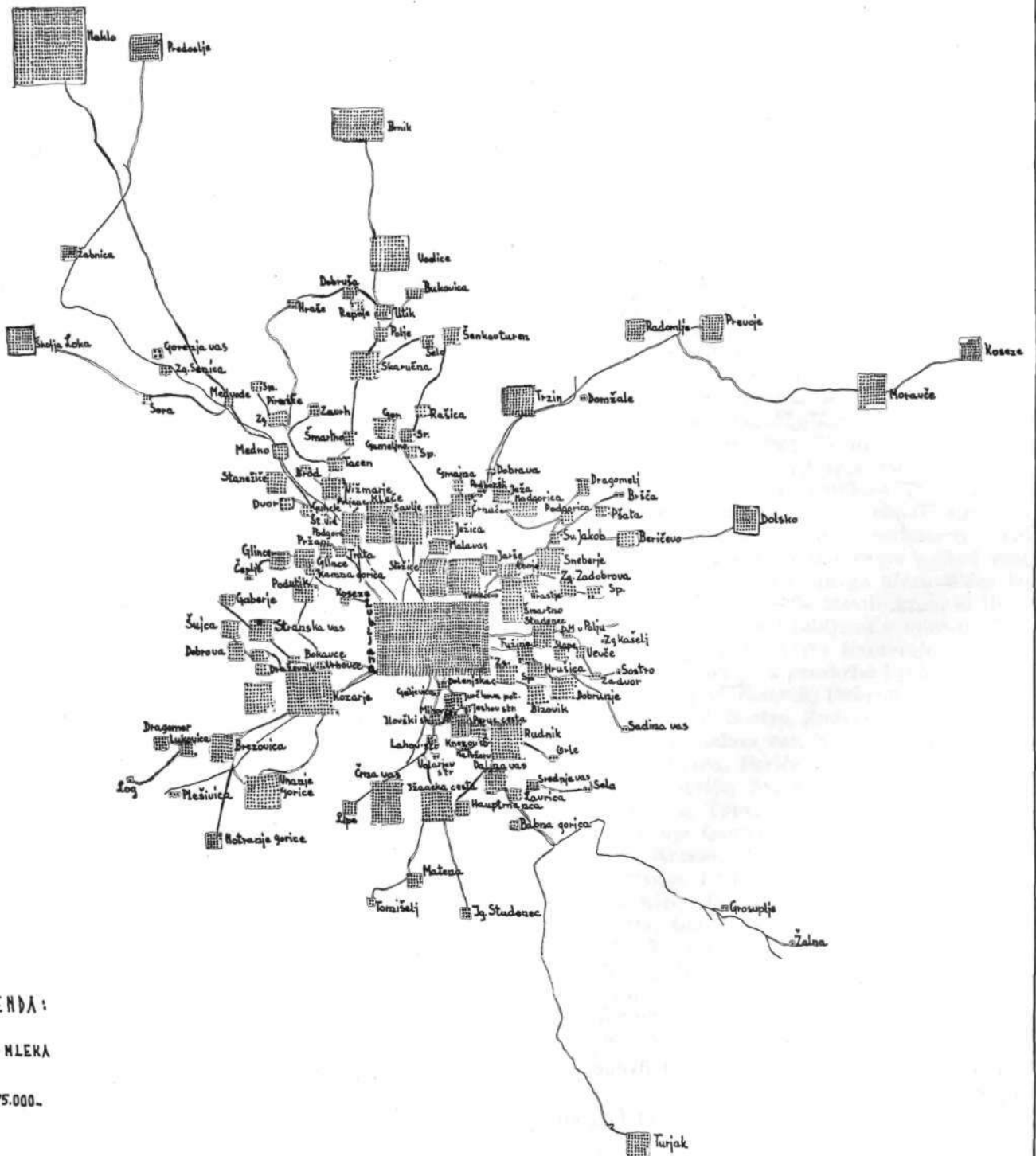
Na prvi veliki karti so vasi, ki se udeležujejo preskrbe Ljubljane z mlekom. Karta je zrcalo moči posameznih mitnic. Izdelana je v merilu 1 : 25.000, označene so tudi glavne ceste, ki bi prišle v poštev, in železnice. Težava je bila pri vnašanju zelo oddaljenih krajev, kot je Naklo, Predoslje, Brnik, Vodiška oko-

lica, Prevalje, Radomlje in škofja Loka. Te sem vnesla izven okvira.

Z drugo karto sem skušala prikazati množino mleka, ki ga konsumira mesto vsak dan. Karta je izdelana po metodi Dr. Gerove gostotne karte. Na njej znači vsaka pika 5 l mleka. Ker sem iz danih podatkov izračunala množino mleka vsega tedna in jo delila s 7, sem dobila povprečno množino uvoženega mleka na dan. Pri številih, ki niso deljiva s 7, sem uporabila aritmetično metodo z običajno korekturo. Enako sem ravnala tudi pri določanju števila pik.

DNEVNI DOVOZ MLEKA U LJUBLJANO,

II

LEGENDA:

☐ S L. MLEKA

M. 1: 75.000.

Tretja karta kaže količino mleka, ki pride povprečno na dovoznika. Izdelana je zaradi medsebojnega razmerja po isti metodi, tako da se pokaže relacija vse množine s količino, ki pride na posameznika, ki dobavlja mleko mestu Ljubljana.

Četrta karta predstavlja vozila. Ker ima vsako vozno sredstvo svoj znak in ker vsak producent na svoj način dobavlja Ljubljani mleko, tudi lahko ugotovimo, koliko oseb se iz posamezne vasi ukvarja z dovozom.

Pripomniti moram, da so zadnje tri karte prirejene po merilu 1 : 75.000.

Ker sem se pri svoji študiji omejila v prvi vrsti na geografsko proučitev, preidem takoj k tolmačenju kart.

Za osnovo sem vzela veliko karto, ki nam pokaže predvsem, koliko mleka je zabeležila posamezna mitnica. Pri obdelavi sem se ravnala po geografski razporedbi tako cest, kakor tudi vasi. Skušala sem podati, kolikor se da, točno sliko o vsaki vasi glede na vso množino izvoženega mleka, dalje glede na količino, ki pride povprečno na dovoznika, kakor tudi na prevozno sredstvo. Vasi, ki dobavljajo mestu mleko posredno po kraju, v katerem je mlekarica zadruga, sem označila z njih začetno črko.⁵ Področje zadruge sem obdala s črto, da se vidi obseg teritorija. Za zadrugo v Naklem sem vzela črtasto črto, da se njeno področje bolje razloči, ker imamo vmes delokroge tudi drugih zadrug, tako n. pr. Predoslje in Brnik. Da bo slika o količini mleka, ki ga posamezna vas premore za izvoz, jasna, sem razdelila vse vasi v 61 skupin, ki sem jih porazdelila po številu pik na II. karti.

Preden pridem k statistični obdelavi dovoza mleka v Ljubljano, naj se ustavim pri Ljubljani sami. Količino mleka, ki jo premorejo kmetje-meščani, je zelo težko določiti, ker nam nudiijo mitnice le podatke o količini mleka, ki prihaja v mesto od zunaj, a podobnega popisa za mesto nimamo. Prav tako ni mogoče reči, koliko je kmetij, ki sploh prodajajo mleko. Pisec članka v »Slovencu« navaja za take kmete količino 4000—5000 l.⁶ Ker nimam drugih virov, pa bo ta nemara kar dober, sem se pri primerjavi vasi, ki so v neposredni bližini mesta, n. pr. s Kozarjami, odločila za povprečno število 4500 l. V resnici konsumira mesto iz kmetij mestnih kmetov več mleka. Zato sem snov o količini mleka, ki prihaja iz Barja, obdelala posebej. To pa sem storila zato, ker sta mitnici na Ižanski in na Dolenjski cesti pomaknjeni na mejo ožjega mestnega gradbenega okoliša.

Pri navajanju mitnic bi mogli dobiti zanimivejšo sliko, če bi se bilo mogoče zanesti na podatke glede količine po prekupcih uvoženega mleka. Ker pa to iz že navedenih razlogov ni mogoče, sem vzela količino, ki jo je zabeležil mitniški urad.

Po podatkih o tem popisu dobimo tole sliko:

Na važnih točkah komunikacijskih žil so od mitniških uradov, ki so postavljeni ob mestno mejo, zabeležili količino in način dovoza mleka v Ljubljano tile: na Tyrševi cesti, Vodovodni cesti, uradi: Spodnja

⁵ Podatke za te vasi sem dobila na kmetijskem oddelku banske uprave v Ljubljani, za Škofjo Loko - Zabnico pa na mlekarški šoli v Škofji Loki.

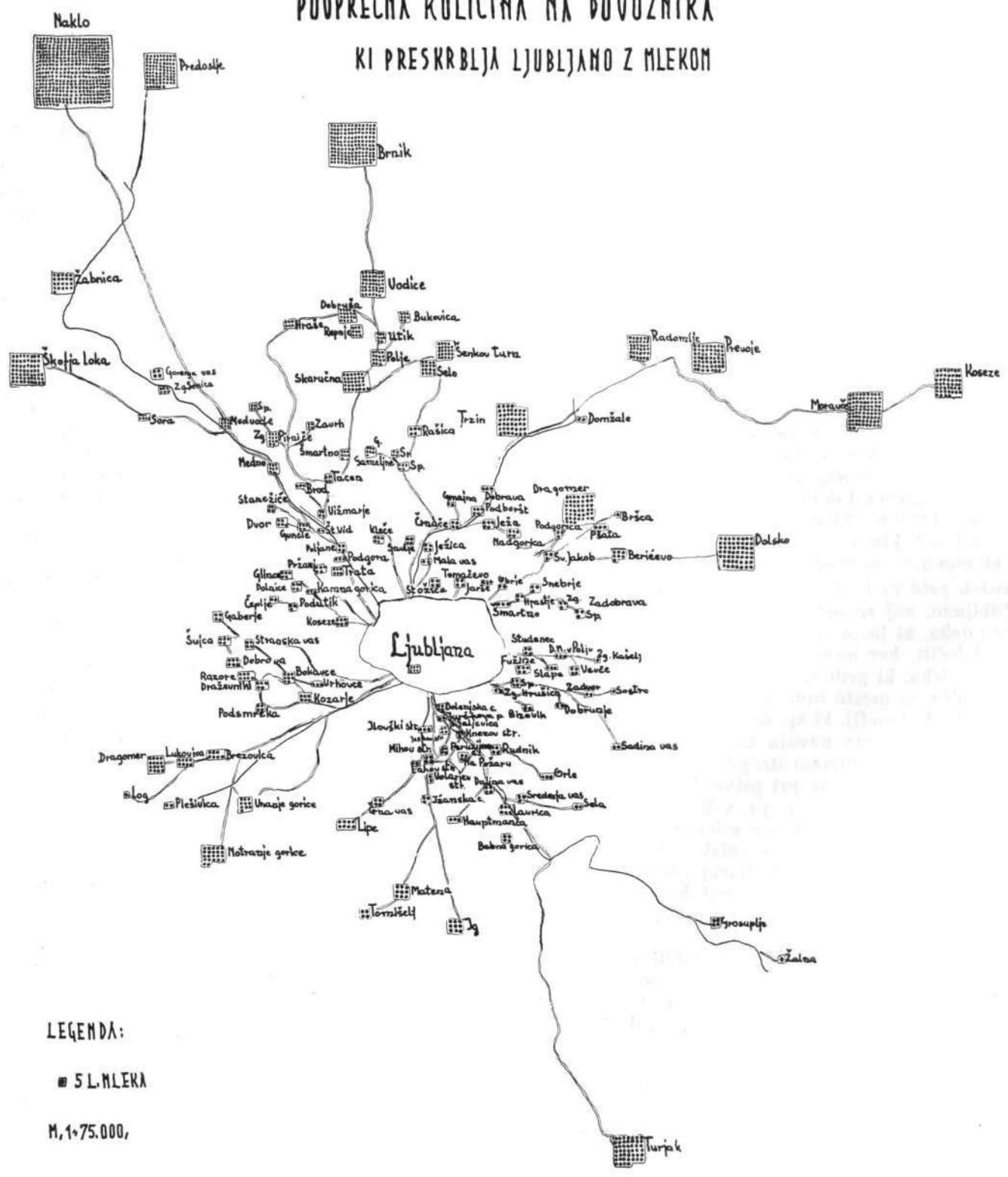
⁶ »Slovenec« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.

Šiška, Dolnice, Podutik, Gozd, Brdo, Opekarna, na Polhograjski cesti, Tržaški cesti, Opekarski cesti, Ižanski cesti, Dolenjski cesti, dalje na Poljanski cesti, Zaloški cesti, Predovičev podvoz, na Šmartinski cesti, Med hmeljniki, Brinje in urad na glavnem kolodvoru.

Mitnica na Tyrševi cesti je zabeležila 3517 l ali 13'77 % vsega mleka, ki ga Ljubljana porabi. Pripe-ljalo ga je 86 kmetov, 2 zadrugi in 10 prekupcev, sled-njih je bilo najbrž več iz že navedenega razloga, da prekupčevalci uporabljajo kmečke legitimacije. To velja za vse mitnice.

Takoj na mestni meji je vas Stožice, od koder do-važa 10 mlekaric direktno od kmeta 163 l mleka na 9 ročnih vozičkih in 1 vozu s konjem. Povprečna količina, ki pride na vsako mlekarico, je 16 l (dejansko pride na posamezne mlekarice od 7 l do 34 l mleka). Mala vas oddaja mestu 117 l mleka, ki ga pripelje 10 mlekaric na ročnih vozičkih povprečno po 12 l (količina na posamezne mlekarice od 3 do 25 l). 342 l mleka pripelje, povprečno po 20 l, 17 mlekaric-kmetov na ročnih vozičkih iz Ježice (posamezno 10—50 l). 9 kmetov pripelje na 1 triciklu in 8 ročnih vozičkih 193 l mleka iz Savelj. Iz Črnuč dovaža 1 prekupčevalka na vozu s konjem 25 l mleka na dan, 9 kmetov pa ga pripelje na ročnih vozičkih 191 l. Iz Ježe dovaža 144 l mleka 6 mlekaric na 1 triciklu in 5 ročnih vozičkih povprečno po 20 l (posamezno 15—38 l). Iz Nadgorice pripelje v Ljubljano prekupčevalka 60 l mleka na vozu s konjem in 5 mlekaric 107 l, in sicer na 3 ročnih vozičkih in 2 triciklih. Povprečno pride na vsakega dovoznika 28 l (posamezno 15—60 l). Iz Podboršta pripelje 1 kmetica na ročnem vozičku 25 l mleka, na biciklu pripelje prav tako samo ena mlekarica 17 l iz Dobrave. Po Tyrševi cesti uvažata tudi dve mleka-rici na ročnem vozičku in biciklu 49 l mleka iz Sp. Gameljn, iz Sred. Gameljn pa prekupec 25 l na tri-ciklu in 3 kmetice 63 l na 2 ročnih vozičkih in 1 na biciklu. Povprečno pride na mlekarico 21 l (posamezno 17—30 l). Gor. Gameljne oddajajo mestu 178 l mleka; po prekupčevalki, ki ga dovaža s konjem 78 l, ostalo po 4 kmetih-mlekaricah na 3 ročnih vozičkih in 1 vozu s konjem. Povprečna količina znaša 36 l (posamezno 16—20 l). Iz Gmajne uvažata 2 kmetici in 1 prekupčevalka na ročnih vozičkih 63 l mleka, povprečno torej 21 l. Največ mleka pride po Tyrševi cesti iz Trzina, in sicer 453 l. Prekupec ga dobavlja po 190 l, ostalo pa zadruga, oba ga dovažata s konjem. Zadruga zbira mleko iz Domžal, Dobenega in Depalje vasi. Koliko mleka posamezna teh vasi dobavlja Ljubljani, ni mogoče reči, kajti mleko, ki ga združniki oddajajo zadrugi, se najprej pasterizira, nato zadruga določeno količino odvede v Ljubljano, ostalo pa uporablja za lastne potrebe. Na isti način poslujejo tudi druge mlekarice zadruge. Iz Rašice dobavljata kmetici 49 l mleka na 1 ročnem vozičku in 1 vozu s konjem. Prekupec iz Šenkovega turna pripelje na dan 122 l mleka s konjem. Zadruga v Moravčah preskrbuje Ljubljani 416 l mleka na dan. Mleko dovaža s konjem. Združniki, ki oskrbujejo z mlekom moravško mlekarico zadrugo, so iz naslednjih vasi: Hrastje, Soteska, Šerjuče, Selce, Koseze, Peče, Mošenik, Drtija, Gorica, Tuštanj, Češnjica, Vrhpolje, Selo, Kostuje in Goriče. Zadruga v Radomljah dobavlja 181 l mleka, ki ga prevaža s konjem. Zadrugo oskrbujejo z mlekom sledeče vasi: Dob, Gorjuše, Čemšenik, Presuše, Koli-

POUPREČNA KOLIČINA NA DOVOZNIKA KI PRESKRBLJA LJUBLJANO Z MLEKOM

LEGENDA:
 ● 5 L. MLEKA
 M, 1:75.000,

čevo, Šrjančevo, Hudo, Volčji potok, Rudnik, Rove, Žiče, Zagorica, Dolenje Dupeljno, Vrhole in Preserje. Prevojska zadruga dovaža na vozu s konjem 277 l mleka na dan. Mleko zbira iz: Vrbe, Št. Vida, Imovice, Prevalj, Škocjana, Krtine, Rafolča, Vrhpolja, Straže, Krašnje, Čepelj, Znojila, Preserja, Obršč, Zlatega polja, Imovice, Brezovice, Male Lašnje, Lukovice, Brda, Trdnjave, Praperč, Krajnega brda, Vrha, Korena, Gor. Loke, Sp. Loke, Zinovš, Svinj, Njegastrane, Gradišča, Sp. Kosez, Vidma, Imenja in Hriba. Slednjič pripelje v mesto na vozu s konjem še po Tyrševi cesti iz Kosez 230 l mleka prekupec.

Glede na količino iz vseh krajev v Ljubljano uvoženega mleka pride: Trzin na 8. mesto, Stožice (s količino, uvoženo po Tyrševi cesti in zabeleženo pri mitnici Dolnice) na 11. mesto, Moravče na 12. mesto, Ježica na 15. mesto, Prevoje na 20. mesto, Koseze na 24. mesto, Radomlje na 29. mesto, Savlje na 15. mesto (s količino, uvoženo po Tyrševi cesti in Vodovodni cesti), Črnuče na 26. mesto, Gor. Gameljne na 29. mesto, Nadgorica na 33. mesto, Ježa na 34. mesto, Šenkov turn na 39. mesto, Mala vas na 40. mesto, Sp. Gameljne na 45. mesto, Gmajna na 49. mesto, Rašica na 52. mesto, Dobrava na 59. mesto, Podboršt na 57. mesto.

Mitnica Brinje je zabeležila 279 l mleka, t. j. 1'1 % vsega, ki ga Ljubljana konsumira. Pripelje ga 13 mlekarič na ročnih vozičkih 279 l iz Stožic. Če prištejemo še količino, ki jo je zabeležil mitniški urad na Tyrševi cesti, vidimo, da dobavljajo Stožice 442 l mleka in da se s tem poslom bavi kar 23 mlekarič.

Mitnica na Vodovodni cesti je zabeležila 2'52 % vse preskrbe Ljubljane z mlekom, in sicer ga pripelje 25 mlekarič 664 l.

Ljubljani najbližja vas so Koseze, od koder dovaža na ročnem vozičku kmetica po 30 l mleka dnevno. Dalje dobavljajo Kleče 472 l mleka po 18 mlekaričah na 16 ročnih vozičkih in 2 vozeh s konjem povprečno po 26 l (posamezno 10—45 l). Dobaviteljice mleka iz Savelj, ki ga prevažajo po Tyrševi cesti v mesto, sem že navedla pri mitnici na Tyrševi cesti. Tiste izmed dobaviteljic mleka iz Savelj, ki ga uvažajo v Ljubljano po Vodovodni cesti, pa so uvozile 412 l mleka, med njimi 17 na 16 ročnih vozičkih in 1 s konjem. Iz te vasi torej pride v mesto 605 l mleka. Iz Skaručne pripelje 1 kmetica v mesto dnevno po 20 l mleka na biciklu.

Glede na količino v Ljubljano uvoženega mleka pridejo Kleče na 7. mesto, Koseze pa na 56.

Mitnica Spodnja šiška. Največ mleka je zabeležil mitniški urad Spodnja šiška, in sicer 22'17 % vsega, kar ga Ljubljana konsumira. 5826 l mleka je pripeljalo 73 dovoznikov, in sicer 59 kmetič, 6 zadrug in 8 prekupčevalk.

Iz Podutika pripelje 1 mlekarič v mesto 13 l mleka na ročnem vozičku in iz Kamne gorice ena 20 l mleka na tramvaju. Iz Dolnic pride v mesto po tej poti 25 l mleka, ki ga pripelje 1 mlekarič na ročnem vozičku. Na ročnem vozičku dovaža 1 mlekarič 22 l mleka iz Pržanja, 2 pa ga 56 l pripeljeta iz Trate. Iz Podgore pripelje 6 mlekarič 101 l mleka na 1 triciklu in 5 ročnih vozičkih. Še enkrat toliko pa ga pripelje 9 mlekarič na ročnih vozičkih iz Poljan. Št. Vid pa beleži izredno majhno količino, komaj 10 l mleka po mlekarič na ročnem vozičku. Na 2 ročnih vozičkih dova-

žata mlekarič iz Guncelj 41 l mleka, iz Dvora pa 49 l, 2 mlekarič na vozu s konjem in ročnem vozičku. Zelo pestro sliko glede vozil pa nam dajo Stanežiče, od koder dovažajo mleko 4 mlekarič na ročnih vozičkih, 1 na biciklu, 2 na triciklu in 1 na tramvaju 174 l mleka. Povprečno 22 l (posamezno 10—20). Iz Vižmarij prevažajo 6 mlekarič na 3 ročnih vozičkih, 1 s konjem, 1 na biciklu in 1 s tramvajem 194 l mleka; povprečno torej 22 l (posamezno 10—30). Iz Broda dobavlja 1 mlekarič na ročnem vozičku 19 l mleka. Točno 100 l mleka pripelje 5 mlekarič na 2 ročnih vozičkih in 2 s konjem ter 1 na tramvaju iz Tacna. Dve kmetici dobavljata na 2 vozeh s konjem 79 l mleka iz Medna, na enak način 2 mlekarič iz Šmartna pod Šmarno goro 69 l, isto velja za Zavrh, le da ga ti dve mlekarič skupaj dovažata komaj 43 l na dan. Iz Sp. Pirnič dobavljata 2 mlekarič na 2 vozeh s konjem 41 l mleka; več pa premorejo Zgor. Pirniče, kjer gre 100 l na račun 1 prekupca, ki ga dovaža s konjem, in 1 mlekarič, ki ga pripelje 15 l na biciklu. Zadruga v Skaručni dobavlja Ljubljani 290 l mleka s konjem. Ako prištejemo temu še 20 l, ki jih je zabeležil mitniški urad na Vodovodni cesti, dobimo količino 310 l mleka, ki ga dobavlja Skaručna. Zadruga zbira mleko iz: Sela, Golega, Povodja, Vesce, Polja in Vojskega. Iz Sela pri Vodica dovaža prekupec s konjem po 79 l mleka dnevno. 76 l ga pripelje kmetica s konjem iz Polja pri Vodica. V Hrašah imamo majhno zadrugo, ki prevažajo v Ljubljano s konjem po 31 l mleka na dan. Mleko zbira iz Hraš, Smlednika in Sv. Valburge. Iz Utika dovažajo kar 3 prekupci 113 l mleka, in sicer na 2 vozeh s konjem in 1 biciklu. Vas Repnje preskrbuje po mlekarič 45 l mleka s konjem, na enak način pripelje v Ljubljano prekupec iz Dobruše pri Vodica 49 l mleka. Iz Bukovice dovaža prekupec 59 l mleka na triciklu in 2 mlekarič 57 l na biciklih. Vodiška zadruga ima za izvoz v Ljubljano na razpolago 297 l mleka, ki ga zbira iz Zapog, Lahovč in Repenj, dalje ga preskrbuje še prekupec 182 l. Oba ga prevažata na vozu s konjem. Zadruga v Brniku izvažajo v mesto 709 l mleka. Tej zadrugi oddajajo mleko vasi: Zg. Brnik, Sp. Brnik, Lahovče, Vovle, Zalog, Poženik, Dvorje, Češnjek, Pšenična polica in Praprotna polica. Iz Škofje Loke prevažajo zadrugi avto v Ljubljano 297 l mleka dnevno; vozi pa ga le 3 krat na teden po 670 l. Mleko v tem okraju se zbira deloma v mlekarski zadrugi v Škofji Loki, deloma v žabnici; vse mleko pa se končno steka v mlekarski zadrugi v Škofji Loki, kjer se pasterizira in odpremlja dalje. Mlekarski zadrugi v žabnici oddajajo mleko: Forme, Sv. Duh, Dorfarje, Šutna, Sp. Bitnje, Virmaše in Crngrob; mlekarski zadrugi v Škofji Loki: Gosteče, Suha, Sora, Dol, Pungart, Draga, Hosta in Lopica. Končno imamo na tej progi še Naklo, ki zalaga Ljubljano z ogromno količino mleka; 2124 l ga pripelje vsaki dan na avtu. Dobaviteljica je zadruga. Zadruga v Naklem je prav za prav sedež združenih zadrug: Naklega, Šenčurja, Cerkelj, Komende, Medvod, Bitnja in Gorič. Mleko se zbira v posameznih zadrugah. Zadrugi v Naklem dobavljajo mleko vasi: Pivka, Strahinj, Okroglo, Cigelica, Brezje, Kranj, Dolenja vas, Srednja vas, Bistrica, Britof, Podtabor, Sp. Duplje, Sp. in Zg. Besnica, žabnica, Sp. Bitnje, Zg. Bitnje; zadrugi v Medvodah dobavljajo mleko: Breg, Jama, Praše, Mavčiče, Podreča, Svilje, Gorenja vas, Zg. Senica, Sp. Senica, Ladja,

Medvode in Svetje; zadrugi v Bitnju vasi: Zg., Sr. in Sp. Bitnje in Žabnica; zadrugi v Komendi: Klanc, Gora, Moste, Kaplja vas, Križ, Komenda, Žeja, Nasovče, Breg, Mlaka, Potok, Podboršt in Suhi dol; zadrugi v Cerkljah: Cerklje, Vasica, Pšenična polica, Sp. in Zg. Brnik, Šmartno, Glinje, Zalog, Poženik, Pšata, Grad, Dvorje, Češnjevk, Veselovo in Praprotna polica; zadrugi v Šenčurju: Šenčur, Srednja vas, Voklo, Voglje, Prebačevo, Trboje in Žerjavka; zadrugi v Goričah: Zalog, Goriče, Letenca, Zavoda, Kamenjak, Golnik in Novake. Pri zadrugi v Naklem moremo zato govoriti o veleobratu. Mleko zbira ta zadruga z avtom na povratku iz Ljubljane po vrsti pri zadrugah: Medvode, Bitnje, Komenda, Cerklje, Šenčur in Goriče.

Glede na količino v Ljubljano pripeljanega mleka pride: Naklo na 1. mesto, Brnik na 4., Vodice na 6., Skaručna na 17., Škofja Loka na 19., Poljane na 27., Vižmarje na 29., Stanežiče na 30., Zg. Pirniče in Bukovica na 00., Utik na 40., Dvor na 42., Tacen in Podgora na 43., Dobruna na 44., Medno in Selo pri Vodica na 46., Polje na 47., Šmartno pod Šmarno goro na 49., Trata na 51., Zavrh in Repnje na 53., Guncle na 54., Hraše na 56., Brod na 59. in St. Vid na 60. mesto.

Mitnica Dolnice je zabeležila 348 l mleka ali 133 % vsega, mestu dostavljenega mleka. 15 mlekaric je pripeljalo na ročnih vozičkih, in sicer med njimi 5 iz Dolnic 121 l, 1 iz Podutika 13 l, 6 mlekaric iz Glince 147 l in iz Pržanja 48 l mleka. Pripominjam, da je eno mlekarico, ki iz Dolnic dobavlja mestu dnevno 20 l mleka, zabeležil mitniški urad Sp. Šiška. Vsega mleka pride torej iz Dolnic 151 l. Mitnica Sp. Šiška je zabeležila tudi 22 l mleka, ki ga dobavlja 1 mlekarica iz Pržanja, tako da pride iz Pržanja s tistim mlekom vred, ki ga je zabeležila mitnica Dolnice, 60 l mleka.

Po vsej količini mleka, ki pride v Ljubljano, zavzemajo Glince in Dolnice 34. mesto, Pržanj pa 48. mesto.

Mitnica Podutik je zabeležila 139 l mleka, komaj 0'53 % vse oskrbe Ljubljane z mlekom. Iz Čepelj prinaša mlekarica 11 l; iz Podutika ga dovaža prekupec 30 l z ročnim vozičkom, ostalih 85 l mleka pa 5 mlekaric na 4 ročnih vozičkih in 1 biciklu. Iz Kamne gorice prinaša mlekarica v košari na glavi poprečno 13 l mleka na dan.

Mitnica Gozd je zabeležila 36 l mleka (t. j. 0'14 %), ki so ga pripeljale 3 mlekarice na ročnih vozičkih iz Podutika. Mlekarice iz Podutika so zabeležene pri mitnicah: Spodnja Šiška, Podutik, Gozd in Brdo. Iz te vasi pride v mesto torej 183 l mleka in stoji vas tako z ozirom na količino uvoženega mleka na 29. mestu.

Mitnica Brdo je zabeležila 61 l mleka, t. j. 0'23 % vse preskrbe Ljubljane. Iz Vrhovc ga prinaša kmetica 10 l, iz Kozarij 5 l in iz Podutika 6 l. Dve mlekarici dovažata po 20 l mleka na 2 biciklih iz Stranske vasi.

Mitnica Opekarna. Mlečnega prometa je bilo na tej mitnici 2'55 %. 27 kmetič dovaža v Ljubljano 670 l mleka. Iz Vrhove dobavlja mlekarica 15 l mleka na ročnem vozičku. S količino, ki jo dobavlja mlekarica iz te vasi tudi še po cesti Brdo, premore vsega 25 l mleka. Iz Kozarij krene v Ljubljano vsako jutro po tej cesti 15 mlekaric s 14 ročnimi vozički in 1 biciklom ter pripelje 391 l mleka. 41 l mleka pripelje 1 mlekarica iz Bokavc. Iz Dobrave dovažajo 3 kmetice, 1 s

konjem, 1 z ročnim vozičkom in 1 na biciklu, 103 l mleka. Količina, ki pride na posamezno mlekarico, se zelo razlikuje, tako ga n. pr. ena pripelje z biciklom le 6 l, druga zopet na ročnem vozičku 50 l. Iz Stranske vasi pripeljejo 4 mlekarice na 2 ročnih vozičkih, na 1 biciklu in s konjem 83 l mleka. Če prištejemo še količino mleka, ki ga dobavlja Stranska vas po Polhograjski cesti, in onih 40 l, ki ga je zabeležil mitniški urad Dolnice, premore za izvoz ta vas 123 l mleka. Po tej cesti dovažata še mlekarici na biciklu in ročnem vozičku 37 l mleka iz Šujce.

Glede na vso količino, ki jo vas premore za izvoz, so Vrhovce na 57. mestu, Stranska vas na 38. mestu in Dobrava na 31. mestu.

Mitnica na Polhograjski cesti je zabeležila 2'40 % vsega uvoza mleka v Ljubljano. Pripeljalo je 20 mlekaric 631 l mleka. Najbližja vas, ki preskrbuje Ljubljani mleko po tej cesti, je vas Kozarje. 4 kmetice pripeljejo na vozeh s konjem 131 l mleka. Kakor vidimo, uporabljajo mlekarice iz Kozarij več cest, tako cesto pri Opekarni, cesto na Brdo, Polhograjsko cesto ter Tržaško cesto, in pripeljejo v Ljubljano 755 l mleka, ki ga dobavlja, z eno samo izjemo, 28 oseb iz lastnih hlevov. Iz zapiskov, ki so jih vodile mitnice, izhaja, da uporabljajo mlekarice, ki vozijo po Polhograjski cesti, večinoma vozove s konjem, ročne vozičke pa tiste mlekarice, ki hodijo po cesti pri Opekarni. Povprečno pride na dovoznika 27 l mleka (posamezno 6—45 l). Mnogo mleka, in sicer 210 l, dovaža s konjem 7 mlekaric iz Podsmreke. Če prištejemo še 234 l mleka, ki ga dovažajo po Tržaški cesti, more oddati ta vas 444 l mleka; povprečno torej 32 l na producenta (posamezno 5—40 l). Iz Draževnika dobavljata 2 mlekarici na 2 vozeh s konjem 50 l mleka. Iz Razor dovaža s konjem 1 mlekarica 35 l mleka. Kakor prevažajo vse mlekarice mleko po tej cesti s konjem, tako tudi ona iz Dobrave, ki ga pripelje povprečno 26 l na dan. Iz stranske vasi dobavlja 40 l mleka mlekarica na ročnem vozičku. Iz Šujce uvažata v mesto 2 mlekarici skupaj 91 l mleka. Če prištejemo že pri Opekarni navedeno število litrov, preskrbuje Šujca Ljubljani 128 l mleka. Iz Gaberja pripeljeta 2 mlekarici 66 l mleka s konjem.

Po vsej količini z ozirom na vse vasi, ki dobavljajo mestu mleko, pripada: Kozarjam 2. mesto, Podsmreki 9. mesto, Šujci 37. mesto, Razorju in Gaberju 49. mesto in Draževniku 52. mesto.

Mitnica na Tržaški cesti. 5'31 % vse preskrbe Ljubljane z mlekom je zabeležila mitnica na Tržaški cesti. 1394 l mleka je pripeljalo 33 mlekaric in 3 prekupevalke. In sicer iz Kozarij 1 prekupevalka 130 l in 2 mlekarici s konjem ter 5 mlekaric z ročnimi vozički 266 l mleka. Iz Podsmreke dovaža po Tržaški cesti že navedenih 7 mlekaric na 3 ročnih vozičkih in 4 vozeh s konjem 234 l mleka. Iz Brezovice oskrbuje mesto z 264 l mleka 8 mlekaric na 2 ročnih vozičkih, 4 vozeh s konjem, 1 biciklu in 1 triciklu. Povprečno pride na producenta 33 l mleka. 2 kmetiči dovažata na 2 vozeh s konjem iz Lukovice 84 l mleka. Prekupec iz Dragomerja dobavlja na biciklu 80 l mleka. Z biciklom dovaža 7 l mleka 1 mlekarica iz Loga. V Vnanjih gorica imamo 6 kmetič, ki dobavljajo na 5 vozeh s konjem, z 1 ročnim vozičkom, 1 biciklom in 1 triciklom 164 l mleka, in 1 prekupeca s 185 l. Iz Notranjih goric pa dovaža 110 l mleka 1 prekupec s konjem.

Glede na vso količino mleka so Vnanje gorice na 12. mestu, Brezovica na 22. mestu, Notranje gorice na 41. mestu, Dragomer in Lukovica na 46. ter Log na 61. mestu.

Mitnica na Opekarski cesti je zabeležila le 1 mlekarico, ki dovaža s konjem 37 l mleka iz Vnanjih goric, t. j. v procentih 0'15 % vse preskrbe mesta Ljubljane z mlekom.

Mitnica na Ižanski cesti je zabeležila 1651 l mleka, ki ga je pripeljalo 88 kmetov in 3 prekupčevalke, t. j. 6'28 % vse mestne preskrbe.

Iz Jurčkove poti krene v mesto dnevno 5 mlekaric z ročnimi vozički s 73 l mleka, po Dolenjski cesti pa 7 mlekaric s 76 l mleka, tako da premore ta kraj za izvoz 149 l mleka. Povprečna količina od tod uvoženega mleka znaša 13 l (posamezno 7—25 l). Iz Galjevice pride vsak dan v Ljubljano 12 l mleka, ki ga 1 mlekarica nosi, druga pa vozi na ročnem vozičku. Iz Ilovškega stradona prinaša mlekarica v mesto 2 l mleka, 2 pa ga dovažata z ročnim vozičkom 46 l. Iz Mihovega stradona na ročnem vozičku mlekarica po 22 l mleka na dan. Na 3 ročnih vozičkih preskrbujejo mestu mlekarice iz Lahovega stradona 27 l mleka. Na Požaru sta dve mlekarici, od katerih dostavlja v mesto ena 19 l mleka na dan po Ižanski cesti, druga pa z ročnim vozičkom po Dolenjski cesti 14 l mleka. Ižanska cesta zalaga mesto s 400 l mleka na dan, ki ga prevažajo na 9 ročnih vozičkih in 11 vozov s konjem, 2 biciklih, 2 mlekarici pa ga prinašata peš. Povprečno pride na dobavitelja po 17 l mleka (posamezno 2—50 l). 5 kmetov dovaža s konjem 80 l mleka iz Hauptmance. V Črni vasi se bavi s preskrbo Ljubljane z mlekom kar 40 oseb, ki pripeljejo v mesto 715 l mleka na dan, in sicer na 20 ročnih vozičkih, 18 vozov s konjem, 1 biciklu in 1 triciklu. Poprečno na dobavitelja pride komaj 18 l mleka (posamezno 4 do 30 l). Na 2 ročnih vozičkih pripeljeta 2 kmetici 78 l mleka iz Lip. Iz Iga dovaža 1 prekupec 44 l mleka z avtobusom. V Mateni imamo prekupca, ki dovaža mleko s konjem, in kmetico, ki uporablja za to ročni voziček. Prvi pripelje 66 l mleka, druga pa 17 l. Iz Tomišlja dobavlja prekupec na vozu s konjem 20 l mleka.

Glede na vso količino, ki jo vas premore za izvoz, spada Ižanska cesta na 13. mesto, Jurčkova pot na 33. mesto, Matena na 44. mesto, Hauptmanca na 46. mesto, Ilovški stradon na 52. mesto, Ig na 53. mesto, Na Požaru na 55. mesto, Lahov stradon na 57. mesto, Mihov stradon in Tomišelj na 58. mesto ter Galjevica na 60. mesto.

Mitnica na Dolenjski cesti je zabeležila 71 kmetov in 1 prekupčevalko z mlekom, ki so pripeljale 1543 l mleka, t. j. 6'78 % vsega, kar ga Ljubljana konsumira.

Na Dolenjski cesti srečamo 2 mlekarici, ki dostavljata v mesto 36 l mleka na ročnih vozičkih. Iz Jurčkove poti dovaža 6 mlekaric z ročnimi vozički 76 l mleka, 93 l mleka pa dovaža v mesto iz Knezovega stradona 5 mlekaric na ročnem vozičku in ena s konjem. S Perucijeve ceste preskrbuje 173 l mleka Ljubljani 7 mlekaric, med temi 1 s konjem, ostale pa na ročnih vozičkih. Poprečno pride na osebo 33 l mleka (posamezno 16—36). Z ročnim vozičkom dobavlja mestu 1 mlekarica iz Jeshovega stradona po 22 l mleka na dan, druga pa s konjem po 10 l iz Volarjevega stradona.

Iz Rudnika pride v Ljubljano 480 l mleka. 20 oseb ga dovaža z ročnimi vozički, 2 s konjem, 2 s triciklom, ena pa ga prinaša peš. Poprečno pride na osebo 19 l mleka (posamezno 40—50 l). 15 l mleka pripelje mlekarica s konjem z Orlega, druga 11 l na ročnem vozičku iz Sela-Lavrice. Iz Dalnje vasi pripelje v mesto 12 mlekaric 242 l mleka na 1 triciklu in 4 ročnih vozičkih. V Lavrici uporablja 1 mlekarica tricikel, 1 pa ročni voziček ter pripeljeta v mesto 61 l mleka na dan. Iz Babne gorice dovažata 43 l mleka 2 kmetici z ročnim vozičkom. Po železnici dobavlja kmetica 10 l iz Grosuplja. Prekupec s Turjaka zbere za Ljubljano dnevno po 231 l mleka in ga pripelje s konjem.

Po vsej količini mleka spada Rudnik na 6. mesto, Turjak na 24. mesto, Perucijeva cesta na 30. mesto, Knezov stradon na 44. mesto, Lavrica na 50. mesto, Jeshov stradon na 58. mesto, Orle na 59. mesto, Volarjev stradon, Sela-Lavrica in Grosuplje pa na 60. mesto.

Kakor vidimo, sta zabeležili mitnici na Ižanski in na Dolenjski cesti pretežno večino barskih vasi. Lahko bi Barje vzeli kot enoto, pri čemer bi dobili 2056 l mleka, ki ga dobavlja Ljubljani po 112 dobaviteljih. Ker se pa po tej razpredelitvi razdele naselja na Barju na Ižansko in na Dolenjsko mitnico, sem vprašanje dobave mleka mestu Ljubljana tudi za barski predel obdelala po pristojnih mitnicah, kakor za druge kraje.

Mitnica na Poljanski cesti je zabeležila 691 l mleka, t. j. 2'62 % vsega, ki ga Ljubljana konsumira. Vseh 57 mlekaric je prevažalo mleko z ročnimi vozički.

Zg. Hrušica preskrbuje Ljubljani 162 l mleka, ki ga dovaža 15 mlekaric. Iz Sp. Hrušice prevažata 6 mlekaric 106 l mleka. Iz Fužin dovaža s konjem mlekarica 55 l mleka po Zaloški cesti, 105 l pa 4 mlekarice po Poljanski cesti. Iz Dobrunj preskrbuje mestu kar 17 mlekaric 210 l mleka, a ena ga dovaža 14 l po Zaloški cesti. 2 mlekarici pripeljeta še iz Zadvara 17 l mleka, ena pa iz Sostrega 4 l.

Po vsej količini mleka so Dobrunje na 25. mestu, Zg. Hrušica in Fužine na 32. mestu, Sp. Hrušica na 42. mestu, Zadvor na 59. mestu, Sostro pa na 61. mestu.

Mitnica na Zaloški cesti je zabeležila 469 l mleka ali 1'79 %; pripeljalo ga je 26 mlekaric.

Tu moram še enkrat omeniti Fužine, ki sem jih navedla že pri mitnici na Poljanski cesti. Z raznovrstnimi vozili za prevažanje mleka se odlikuje Studenec, od koder prevažajo mlekarice 236 l mleka v Ljubljano na 5 ročnih vozičkih, 3 vozov s konjem, 1 biciklom in 4 triciklih. Poprečno pride na osebo po 18 l (posamezno 5—30 l). Iz Slap pripeljejo poprečno po 16 l mleka 4 mlekarice z 1 ročnim vozičkom, na 2 vozov s konjem in 1 biciklu 65 l mleka. Iz Dev. Marije v Polju dovaža v mesto 13 l mleka ena mlekarica z biciklom; iz Vevč dobavljata 2 mlekarici 43 l, in sicer na 1 ročnem vozičku in z 1 konjem, na biciklu pa še 4 l mleka 1 mlekarica iz Zg. Kašlja. Z 1 biciklom in 1 konjem pripeljeta 2 mlekarici iz Sp. Zadobrave vsak dan 30 l mleka. Če prištejemo še 20 l, pripeljanih s triciklom, ki jih je zabeležila mitnica na Predovičevem podvozu, premore Sp. Zadobrava za izvoz 50 l mleka. Na tej mitnici se ustavlja tudi ena mlekarica iz Dobrunj, ki dovaža po Zaloški cesti na ročnem vozičku v Ljubljano 14 l mleka. Dalje dostavlja v mesto še 1 mlekarica iz Sadinje vasi 8 l mleka na biciklu.

VOZILA,

IV

NAČIN DOVOZA MLEKA V LJUBLJANO,

LEGENDA

- točni voziček
  - tricikelj
  - voz s konjem
  - bicikelj
  - posil
  - železnica
  - avto
  - tramvaj
- M.1:75.000,**

Po vsej količini pridejo vasi, ki preskrbujejo Ljubljano z mlekom po Zaloški cesti: Studenec na 23. mestu, Slape na 49. mesto, Vevče na 53. mesto, Zgor. Zadobrava na 52. mesto, Dev. Marija v Polju na 59. mesto, Sadinja vas na 60. mesto in Zg. Kašelj na 61. mesto.

Mitniški urad na Predovičevem podvozu je zabeležil 178 l mleka (0'68 %). Pripeljalo ga je 13 kmetov, in sicer 6 mlekaric iz Sneberja 62 l na 5 ročnih vozičkih in 1 biciklu. Sp. Zadobravo sem že navedla pri prejšnji mitnici, ostane še Zg. Zadobrava, od koder prevažajo 3 mlekarice na ročnih vozičkih in 3 s konjem 96 l mleka ter ji zato po vsej količini mleka pripada 44. mesto.

Mitnica na Šmartinski cesti je zabeležila 80 kmetov in 1 zadrugo, ki so pripeljale v mesto 1444 l mleka, t. j. 6'42 % vsega mlečnega konsuma v Ljubljani.

Na 19 ročnih vozičkih in z 1 konjem pripelje 20 mlekaric v mesto 331 l mleka iz Šmartna, na vsako pride poprečno po 17 l (posamezno 4—30). 10 mlekaric pripelje 104 l mleka iz Obrija. Iz Hrastja dovažajo 7 mlekaric na 6 ročnih vozičkih in 1 biciklu 114 l mleka. Na 9 ročnih vozičkih in 1 biciklu dostavljajo mlekarice 141 l mleka iz Jarš. Iz Sneberja dostavlja 11 mlekaric v mesto po Šmartinski cesti na 8 ročnih vozičkih, 1 biciklu in 2 triciklih 216 l mleka. K temu moramo prišteti še pri prejšnji mitnici omenjenih 62 l mleka; torej zalaga Sneberje mesto Ljubljano z 278 l mleka. Poprečno pride na mlekarico 16 l (posamezno 6—40 l) mleka. Iz Sv. Jakoba pripeljejo 3 mlekarice na 1 ročnem vozičku, z 1 konjem in 1 triciklom 51 l mleka. Z biciklom pripeljejo 4 mlekarice 63 l mleka iz Podgorice, enako iz Pšate 67 l. Na 2 biciklih in z 1 konjem dobavljajo 2 mlekarici in 1 prekupec 106 l mleka iz Beričevega. Poprečno pride na osebo 35 l, na samega prekupca pa odpade 80 l na dan. Na 2 biciklih, z 1 konjem in z 1 ročnim vozičkom pripeljejo 4 mlekarice 102 l mleka iz Dragomlja. Iz Bršče pripeljejo 3 mlekarice na 2 biciklih in z 1 konjem 20 l mleka. Zadruga v Dolskem dobavlja mestu 270 l mleka, ki ga zbira iz Doba, Zajeveše, Podgore, Petelinja, Hriba, Sv. Helene, Kamenice, Senožč, Klopce in Osredka. Mleko prevažajo v mesto s konjsko vprego.

Z ozirom na vso količino pripeljanega mleka iz posameznih krajev zavzema Sneberje 19. mesto, Šmartno 16., Dolsko 20., Jarše 35., Hraše 40., Obrije in Beričevo 42., Dragomelj 43., Podgorica in Pšata 49, Sv. Jakob 52. in Bršča 58. mesto.

Mitnica Med hmelniki je zabeležila 1'79 % vsega v Ljubljani konsumiranega mleka.

Po tej cesti dovažajo 25 mlekaric iz Tomačevega 501 l mleka na 23 ročnih vozičkih in 2 biciklih. Po vsej množini mleka spada Tomačevo že na 6. mesto.

Mitnica na Glavnem kolodvoru je zabeležila 2'66 % vsega mlečnega dovoza, kar znaša 697 l mleka. Železnice so uporabljali: 2 kmetov, 1 zadruga in 6 prekupčevalk. Od tega so pripeljali prekupci: iz Plešivice 14 l mleka, iz Zg. Senice 30 l, iz Gor. vasi 19 l, iz Medvod 43 l, iz Sore 35 l in iz Žabnice 105 l mleka. Zadruga iz Predoslja preskrbuje Ljubljani 436 l mleka, ki ga zbira iz Suhe, Kokrice, Britofa, Orehovlja, Ilovke, Hraš, Bele in Bobovka. Končno imamo še 1 mlekarico-kmetico, ki dostavlja po 10 l mleka dnevno iz Domžal, in 1 iz Žalne s 5 litri mleka.

Z ozirom na vso količino mleka stoje: Predoslje na 6. mestu, Medvode na 53. mestu, Sora na 55. mestu, Senica na 56. mestu, Gorenja vas na 58. mestu, Plešivica na 59. mestu, Domžale na 60. mestu in Žalno na 61. mestu.

Iz opisanega je razvidno, da se bavi s preskrbo Ljubljane z mlekom 699 oseb iz ljubljanske okolice. Med njimi je 31 prekupčevalk in 10 zadrug.

Če si ogledamo karto vozil IV., vidimo, da mlekarica iz Čepolja izključno prinaša mleko, dalje ga še prinašajo peš mlekarice iz Sneberja, Podutika, Vrhovc, Kozarij, Galjevice, Ilovškega stradona in Rudnika. Iz tega posnemamo, da prinašajo mleko v mesto peš mlekarice iz manjšega števila bližnjih vasi in le v minimalni količini. Ta način dobave se torej uporablja le v manjši meri.

Kot prevozno sredstvo v bližnji okolici Ljubljane prevladuje ročni voziček. S tem vozilom dovažajo mleko v mesto le vasi v njegovi bližini, ker je ta način preskrbe mesta z mlekom poleg prenašanja najbolj utrudljiv in zamuden. Po nekaterih cestah prihaja mleko v Ljubljano sploh samo na ročnih vozičkih. Najbolj oddaljene vasi, iz katerih se prevažajo mleko v mesto z ročnimi vozički, so: na severu Rašica in Gameljne, na vzhodu Sostro, na jugu Matena, na zapadu Brezovica. Samo z ročnimi vozički se prevažajo mleko iz: Sp. Hrušice, Zg. Hrušice, Bizovika, Dobrunj, Zadvora, Sostrega, Obrija, Gmajne, Ježice, Male vasi, Podboršta, Kosez, Broda, Dolnic, Guncelj, Poljan, Grzanja, Št. Vida, Trate, Bokavc, Gaberja, Lahovega stradona, Mihovega stradona, Jeshovega stradona, Na Požaru, Lip, Dolenjske ceste, Babne gorice, Sela, Srednje vasi, Kamne gorice, Gline in Przanja.

Dovoz mleka z biciklom le redkokje prevladuje, ker pač ni pripravnejši od ostalih preprostejših prevoznih sredstev. Nekaj vasi pa uporabljajo vendarle samo bicikle, in te so: Devica Marija v Polju, Zg. Kašelj, Sadinja vas, Podgorica, Pšata, Dobrava, Log in Dragomer.

Potem imamo še kraje s kombiniranimi prevoznimi sredstvi. Predvsem so vasi, kjer mlekarice uporabljajo poleg ostalih vozil tudi tricikel, ki je gotovo razmeroma bolj uporabno prometno sredstvo kakor bicikel ali ročni voziček. A takih krajev je malo. Tako imamo na Studencu 4 tricikle, pri Sv. Jakobu 1 tricikel, v Sneberju 2, v Sred. Gameljnah 1, na Ježi 1, v Nadgorici 2, v Savljah 1, v Bukovici pri Vodica 1, v Podgorici 1, v Stanežičah 2, na Brezovici 1, v Vnanjih gorica 1, v Črni vasi 1, v Daljni vasi 1, na Lavrici 1 in v Rudniku 2 tricikla.

Izključno voz s konjem pride v poštev po večini za zelo oddaljene vasi. Ker gre pri tem v glavnem za večje prekupce ali pa zadržno in zato bolj racionalno prodajo mleka, pride dovoz mleka s konjem v poštev kot hitrejši in pripravnejši še v večji meri zaradi velike oddaljenosti. Pomen dovoza mleka na vozu s konjem je v primeri s preprostejšimi prevoznimi sredstvi prav velik — kakor to pokaže karta vozil — ker pride pač na ta način v mesto razmeroma precej večja množina mleka. Izključno s konjem prevažajo mleko iz Dolskega, Kosez, Moravč, Prevoj, Radomlja, Šenkovega turna, Trzina, Brnika, Dobruše pri Vodica 1, Hraš, Medna, Sp. Pirnič, Polja pri Vodica 1, Repnja, Sela pri Vodica 1, Šmartna pod Šmarno goro, Zavrha, Razora, Radomlja, Dragomlja, Lukovice, Notranjih

goric, Hauptmance, Volarjevega stradona, Matene, Tomišlja, Orl in Turjaka.

Važen je še dovoz z avtom in z železnico. Saj vidimo, da ravno Naklo, ki je najbolj oddaljena točka dovoza, dovaža dnevno največ mleka v Ljubljano. Z avtom prevažajo mleko samo iz Nakla, Škofje Loke in Iga, a z vlakom iz Predoslja, Sore, Gorenje vasi, Zgor. Senice, Medvod, Domžal, Grosuplja, Žalne in Pleševice.

Z ozirom na količino mleka in način njegovega dovoza lahko zajamemo vasi, ki dobavljajo Ljubljani mleko, v tri pasove:

V prvi pas postavimo kraje s povprečno množino, ki pride na dovoznika, od 4 do 30 l mleka. Takih vasi je največ. Pri vseh teh pa tudi opazamo, da je glavno prevozno sredstvo ročni voziček, v manjši meri bicikel in tricikel, v še manjši meri pa nošnja. Ta pas je na karti vozil bolj izražen, na karti količine pa manj, ker je pač pripravnejši dovoz z vozom in avtom ter iz oddaljenejših krajev zmore razmeroma mnogo večje količine. Vasi s tem tipom dovoza ne segajo daleč, v glavnem le na bližnje predele Ljubljanskega polja in Barja 5—6 km daleč, le redko do 10 km.

Drugi pas obsega vasi, kjer pride na dovoznika od 30 do 100 l mleka. Prevozno sredstvo je po večini voz s konjem, deloma še bicikel in tricikel. Te vasi segajo že do 20 km daleč na Skaručensko polje, okolico Medvod, Domžal in na južni del Barja (ižanske vasi).

V tretji pas spadajo le še zadruga, z izjemo prekupca v Turjaku. Prevozno sredstvo je ali voz s konjem, avto ali pa železnica. Kakor že rečeno, je važnost tega pasu za preskrbo Ljubljane z mlekom zelo velika, saj pride od tod v Ljubljano razmeroma največji del mleka. Vasi s tem načinom dovoza segajo daleč na Sorško polje, na Kranjsko polje in dalje proti Trziču na Cerkljansko in Kamniško ravnino. Med njimi so tudi manj oddaljene vasi in celo kraji prav blizu mesta, kjer sta zadržna organizacija ali pa iniciativa prekupcev uvedli tak način prevoza.

Če si ogledamo dovoz mleka v Ljubljano v celoti, vidimo, da marsikje ni razporejen, kakor bi pričakovali: da ga imamo ponekod razmeroma malo iz bližnjih, drugod pa presenetljivo mnogo iz bolj oddaljenih vasi. Temu je pač iskati vzrok v najrazličnejših momentih, ki pri tem sodelujejo: n. pr. terenske in prometne razmere ter številni gospodarski in socialni faktorji. Glavna razlika je izražena med severom in jugom. Severna okolica Ljubljane ne daje le več mleka, ampak sega ozemlje, ki ga dobavlja, tudi mnogo dalje. Zlasti mnogo mleka daje Ljubljansko polje, predvsem Posavje od št. Vida do Zadobrave. Vzrok je pač bližina Ljubljane in številne, ugodne cestne zveze z mestom; ugodne za številne bicikle in ročne vozičke. Iz bolj oddaljenih predelov Ljubljanskega polja nad št. Vidom in proti Dolu je dovoz manjši, a je vendar še precejšen. Vasi, ki segajo izven Ljubljanskega polja na sever, severozapad in severovzhod, dovažajo mleko v mesto večinoma s konjem, avtom in železnico. Na vzhodu spada sem že Dolsko, na severozahodu prihaja dovoz iz mlekarških središč ob veliki cesti Ljubljana—Celje (Trzin, Radomlje, Prevoje), na severu iz vasi okrog Skaručne in Vodice vse do Brnika. To

zadnje področje preseneča po dovolj močnem dovozu kljub veliki oddaljenosti in dokaj slabim prometnim zvezam. Tu sega dovoz z bicikli najdalje od mesta. Ker niso ti kraji v primeri s Kranjsko in Kamniško ravnino skoraj nič industrializirani, je morda izvoz toliko večji. Na Kranjsko-Sorškem polju se dovaža mleko le v manjši meri iz vasi ob železnici, in to skoro izključno z vlakom. Najbolj oddaljen, obenem pa eden najmočnejših dobaviteljev mleka, so kraji ob Kokri in Tržiški Bistrici nad Kranjem, kakor: Naklo, Predoslje. (Vzrok temu posebnemu pojavu je manj v geografskih faktorjih, kakor v lokalnih gospodarskih in socialnih razmerah [zadruga]).

V primeri z dovozom iz severa je dovoz mleka na zapadu in jugu ter vzhodu mnogo manjši. Posebno pa se razlikuje v tem, da področje dovoza ne sega tako daleč. Na severu smo videli, da participirajo na dovozu mleka skoro vse vasi iz bližnje ravnine, ponekod sega področje dovoza tudi v gričevje (Moravska dolina, Rašica), dasi se v glavnem ob robu ravnine preneha. Na jugu pa izkazujejo največji dovoz le bližnje barjanske naselbine in one iz področja Gradaščiće, kjer pa se tudi ustavi meja ob robu ravnine. Dovož mleka iz vasi proti Vrhniku je že manjši, iz vasi južnega Barja pa sploh minimalen. To preseneča zlasti pri ižanskih vaseh, a je pri slabih prometnih zvezah z mestom zaradi velike oddaljenosti razumljivo. Na jugozapadu in jugovzhodu pa dovoz brž za Notranjimi goricami in Lavrico sploh preneha, torej v razdalji, v kateri je na severu dovoz še zelo krepak. O kakem dovozu iz razdalj, kot so Naklo, Brniki, Moravče, posebno na dolenski strani, ni niti govora. Neznaten dovoz iz Grosuplja in Žalne je osamljen primer.

Na vzhodni strani Ljubljane je celo dovoz iz neposredne mestne okolice razmeroma slab in ne sega daleč, na bližnje hribovje sploh ne, razen na Orle. Tu v jugovzhodnem delu Ljubljanskega polja je morda vplivala močna industrializacija (Vevče).

Iz vsega lahko na kratko posnamemo, da porabi Ljubljana 26.276 l mleka dnevno. Če računamo, da ima Ljubljana po uradnem štetju⁷ 86.736 prebivalcev, pride na osebo 0'30 l mleka na dan; v primeri z Dunajem⁸ nekoliko manj, ker ga vsak Dunajčan popije povprečno 0'33 l, a z Berlinom več, ker pride v Berlinu na osebo komaj 0'20 l mleka. Torej porabi povprečno Ljubljančan letno 110 l mleka. Če primerjamo porabo mleka prebivalcev Ljubljane s porabo v ostalih državah,⁹ kakor v Švici, kjer pride na glavo 380 l, v Angliji 338 l, v švedski 323 l, na Danskem 260 l, v Nemčiji 220 l in v Avstriji 146 l, vidimo, da popije ljubljanski meščan razmeroma malo mleka.

Vsak dan konsumira mesto Ljubljana 21.776 l mleka iz svoje okolice. Zadruga, odnosno prekupci, jo zalagajo z 8079 l (in sicer s 5147 l zadruga, z 2932 l prekupci). Ostalih 13.697 l pa ga pripeljejo kmetice-mlekarice direktno na trg.

⁷ Magistrat — statistični urad.

⁸ »Slovenski mlekarški list« I, št. 2, str. 31.

⁹ »Slovenec« 14. III. 1937.: »Preskrba Ljubljane z mlekom«.